

رواق هنر

در گفت‌وگو با هنرمندان عاشورایی مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی عنوان شد

هنرهای تجسمی؛ جلوه‌گاه عشق و دلدادگی به سالار شهیدان

هنرهای تجسمی، تجلی شکوهمندترین جلوه‌های قیام خونین عاشوراست؛ هنرمندان کشورمان از دیرباز با آفرینش آثاری بی‌نظیر با محور کر بلا و شهادت امام حسین(ع)، عشق و ارادت قلبی خود به ساحت مقدس حضرت سیدالشهدا(ع) و یاران باوفای ایشان را به نمایش گذاشته‌اند.

به گزارش آستان‌نوروز، واقعه عاشورا در هنر ایرانی - اسلامی ما، به شکل‌های متنوع و گسترده‌ای نمود پیدا کرده‌است؛ از نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای و پرده‌خوانی گرفته تا آثار خوشنویسی، نگارگری، تصویرسازی، کتیبه‌نویسی، شمایل‌نگاری و... هر یک به نحوی، جلوه‌گاه حماسه‌بزرگ حسینی است.

به مناسبت فرارسیدن سالروز عاشورای حسینی، با شماری از هنرمندان برجسته هنرهای تجسمی مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی درباره تجلی عاشورا در هنر ایرانی - اسلامی و آثاری که در این زمینه خلق کرده‌اند، به گفت‌وگو نشستیم که در ادامه می‌خوانید.

■ **نمادهای عزاداری حسینی، ایده آثار هنری**

استادعلی اکبر رضوانی از چهره‌های برجسته‌هنر خوشنویسی کشور ومدرس انجمن خوشنویسان ومکتب‌هنر رضوان وابسته‌به‌مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی است.

این کاتب قرآن کریم که از شاگردان استاد یاده‌الله کابلی است و در سال ۱۳۸۹ موفق به کسب‌نشان درجه‌یک هنری از شورای ارزشیابی هنرمندان کشور شده، می‌گوید: در طول تاریخ، شاعران بزرگی همچون محتشم کاشانی ارادت خودشان به سیدالشهدا(ع) را با سرودن اشعار مختلف نشان داده‌اندو همین موضوع می‌تواند دستمایه‌ای برای خلق و تولید آثار هنری با محوریت امام حسین(ع) و قیام بزرگ عاشوراباشد.

این هنرمند پیشکسوت با اشاره به اینکه هنرمندان با حضور در مراسم پرشور عزاداری امام حسین(ع)، برای خلق اثر ایده می‌گیرند، یادآور می‌شود: نمادهایی در این مراسم همچون سینه‌زنی‌ها، زنجیر زدن‌ها، بلند شدن دست‌های عزاداران هنگام سینه‌زنی به سمت آسمان و... وجود دارد که وقتی هنرمند در این مراسم شرکت می‌کند، می‌تواند از تمام این نمادها برای خلق ایده و در نهایت یک اثر فاخر الگو بگیرد تا ارادت خود را به سیدالشهدا(ع) و دیگر ائمه اطهار(ع) نشان دهد.

این استاد مؤسسه آفرینش‌های هنری با اشاره به نمایشگاه «گلاب اشک» که هفته گذشته در نگارخانه رضوان مشهد برگزار شد، تصریح می‌کند: هر سال سعی می‌کنم آثاری که نسبت به سال گذشته بهتر باشد را تولید کنم، از این رو در این نمایشگاه نیز آثاری با سبک خوشنویسی شکسته‌نستعلیق و با محوریت اشعار عاشورایی را به‌نمایش گذاشتم.

■ **ارادت هنرمندان به امام حسین(ع) با خلق آثار عاشورایی**

استاد محمدعلی فراستی از هنرمندان برجسته و پیشکسوت خوشنویسی و رئیس انجمن خوشنویسان مشهد است که در مکتب هنر رضوان وابسته به مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی نیز حضوری فعال دارد.

این هنرمند نیز با اشاره به اینکه مفاهیمی همچون کر بلا و واقعه عاشورا می‌تواند الهام‌بخش هنرمندان خوشنویس و نقاشی خط شود، بر برگزاری نمایشگاه‌های متعدد با محوریت محرم و سیدالشهدا(ع) هم‌زمان با دهه‌ماه محرم را از جمله اقدام‌های گروهی هنرمندان برای نشان دادن ارادتشان به ائمه اطهار(ع) عنوان می‌کند. این هنرمند پیشکسوت، خوشنویسی را هنر قدسی می‌داند و می‌افزاید: خوشنویسی، هنرمند را به ائمه اطهار(ع) وصل می‌کندو کافی است هنرمندان رشته‌های مختلف، در مراسم عزاداری ائمه اطهار(ع) شرکت کنند تا وقتی دست به قلم شدند، ایده‌های خود را برای خلق آثار جدید روی کاغذ بیاورند.

استاد فراستی از جمله برنامه‌های مرتبط با ماه محرم را برگزاری برنامه خوشنویسی زنده با حضور هنرمندان در دهه دوم محرم عنوان می‌کند و می‌گوید: اجرای چنین برنامه‌هایی، مردم را با هنر خوشنویسی بیشتر آشنا کرده و پیام‌های مختلف ائمه اطهار(ع) را به‌آن‌ها منتقل می‌کند.

■ **بازتاب قیام عاشورا در هنر کتیبه‌نویسی**

میرزا حمید قربان‌پور از دیگر هنرمندان مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی است که بیشتر در عرصه کتیبه‌نویسی فعال بوده و جوایز و افتخارات فراوان ملی و بین‌المللی را در کارنامه هنری خود دارد. این هنرمند را بیشتر با کتیبه‌هایی می‌شناسند که برای هیئت‌های عزاداری سیدالشهدا(ع) خلق کرده‌است.

قربان‌پور با اشاره به اینکه نسخه‌های قدیمی و فاخر اسلامی موجود می‌تواند ایده‌های بسیاری را به هنرمندان ارائه دهد، می‌گوید: با تحقیق ومطالعه این نسخه‌ها به‌صورت تخصصی و با دقت و وسواس سعی می‌کنم به خلق آثار جدید بپردازم.

این هنرمند تأکید می‌کند: تلاشم این است که هر سال آثار جدیدی برای ائمه اطهار(ع) به ویژه امام حسین(ع) و امام رضا(ع) تولید کنم. قربان‌پور هنر کتیبه‌نویسی را نوعی هنر اطلاع‌رسانی می‌داند و می‌افزاید: بسیاری از مردم وقتی قصد دارند روضه‌خانگی برای اهل بیت(ع) به ویژه سیدالشهدا(ع) برگزار کنند، با نصب یک کتیبه روی سردر منزلشان، به همسایه‌ها اطلاع می‌دهند این مراسم را برگزار و مردم را ترغیب به شرکت در مجلس روضه می‌کنند، این همان پیامی است که هنرهای اسلامی همچون کتیبه‌نویسی به مردم منتقل می‌کند. این هنرمند خاطرنشان می‌کند: در حال آمادسازی کتیبه‌ای با عنوان «سیدالشهدا(ع)» هستم که به شیوه قاجار نوشته شده و احتمالاً در دهه دوم محرم، از آن رونمایی می‌کنم.

خود بدایت نفعه است، یا فرضاً فلان شخص وامی می‌خواهد، اینکه فرم وام را پر کنید، این بدایت نفعه است که پشت آن نیز نهایات قرار دارد.

یکی از بدایت‌ها برای شما جوان‌ها در نفعات، ساکت شدن در مقابل پدر و مادر است وقتی خلاف میل شما حرف زدند، یکی از

بدایات نفعات این است که به مادر نیکی کنیدو مثلاً یک چیزی بخرید که خوشحال شود، از این بالاتر بدایت نداریم که مادر را خوشحال کنید.

پس از سخن مصومان(ع) هیچ کس مانند سیدرضی، صاحب نهج‌البلاغه در مورد مادر حرف نزده، مادرش مرحوم شده بود

معروف خوددر مجلس یزید بر آن تأکید فرمود: «لاشی اکبر من الله»؛ هیچ شیئی از خدا بزرگ‌تر نیست و خداوند بزرگ‌تر از هر توصیفی است، تنها بندگان مخلص هستند که می‌توانند خدا را توصیف کنند، چنان‌که قرآن می‌فرماید: «سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ» (صافات/۱۸).

■ **اشک بر امام حسین(ع)؛ کیمیای اعظم و یلی به‌سوی معراج**
آیت‌الله گنجی اشتها‌ری ادامه می‌دهد: بدون ولایت، محال است کسی بتواند اقامه نماز کند؛ قرائت نماز راهمه می‌خواند اما اقامه نماز فقط با ولایت محقق می‌شود. برنامه اصلی یاران حضرت ولی عصر(عج) در عصر ظهور، دقیقاً همان چهار محور اصلی است که در آیه ۴۱ سوره مبارکه حج آمده‌است: «الَّذِينَ إِتَّخَذُوا أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأُولَئِكَ يَخِشَوْنَ اللَّهَ كَخِشَايَةِ اللَّهِ عَظِيمًا كُفُوا هَذَا تَوَكُّلاً عَلَيْكُمْ وَذُقُوا آلَاءَ اللَّهِ الْغَنَاءَ لَوْلَا عِلْمُ اللَّهِ لَكُنْتُمْ أَفْكَارًا وَمَا تُكْفِرُونَ» (حج/۴۱).
ایشان می‌فرماید: «ألا يا أهل العالم أأنا الإمام القائم، ألا يا أهل العالم أنا الصمصام المنتقم؛ انا بقية الله في أرضه و المنتقم من أعدائه» یعنی من باقی‌مانده از سلسله انبیا و اوصیا هستم و من انتقام‌گیرنده از دشمنان خدا هستم. سپس خطاب به جهانیان می‌فرماید: «ألا يا أهل العالم إن جئی الحسین قتلوه عطفان»، آگاه باشید ای اهل عالم که جد من حسین(ع) را تشنه‌کام‌کشتمند.

ایشان یادآور می‌شود: خالص ترین، مقرب‌ترین و سریع‌ترین عبادتی که به معراج می‌رود، روضه برای حضرت سالار شهیدان و گریستن برای ایشان است. گریه مداوم حضرت امام زین العابدین(ع) پس از واقعه کر بلا که به روایتی ۳۵ سال و به روایتی ۴۰ سال به طول انجامید، عبادتی بی‌نظیر است. آیت‌الله سید محمد کاظم طباطبایی یزدی (ره) در کتاب عروة الوثقی فتاوی از آیت‌الله سید محمود

هشتم(ع) با پارچه مشکی سیاه‌پوش می‌شد. یکی دیگر از این آداب مطابق رسوم آن زمان، مفروش کردن رواق‌ها با فرش‌های متناسب و نصب پرده در محل روضه‌خوانی برای مرثیه‌سرایی حضرت ابا عبد الله الحسین(ع) بوده‌است. مطابق اسناد موجود در گنجینه‌رضوی محل ذکر مصیبت ایام محرم به ویژه ۱۰ (روز اول محرم در حرم مطهر رضوی مطابق با شرایط جوی در مکان‌های مختلفی برگزار می‌شده است. در روزهایی که شرایط جوی و هوا مساعد بوده این مراسم در ایوان طلای صحن عتیق (صحن انقلاب کنونی) برگزار می‌شده‌است. در غیر این صورت و در مواقعی که شرایط جوی مساعد نبوده این مراسم در رواق‌هایی مانند «دارالسیاده»، «دارالضیافه»، «رواق اللمودی خان» و «معبر کشیک‌خانه» برگزار می‌شده و برای این منظور مکان‌های مورد نظر مفروش شده و تأمین روشنایی و نور مناسب برای حضور زائران و عزاداران ابا عبد الله الحسین(ع) برای عزاداری آماده می‌شده‌است.

در کتاب عروة الوثقی فتاوی از آیت‌الله سید محمود

نگاهی به یک سند ۴۳۵ساله در آستان قدس رضوی که از آیین‌های بزرگداشت روز عاشورا می‌گوید

قدمت عزای خامس آل عباس(علیه السلام) در حرم مطهر ثامن‌الائمه(علیه السلام)

مطابق عکس‌های موجود در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی در دوره قاجار روز عاشورا حرم مطهر شلوغ و مملو از عزاداران در صحن عتیق بوده که حتی برخی از عزاداران در پشت‌بام حرم مقدس نزدیک گنبد مطهر امام هشتم(ع) و بالای ایوان طلای صحن عتیق حضور پیدا می‌کردند.
از دیگر مراسم مربوط به ماه محرم الحرام در بارگاه ملکوتی امام رضا(ع)، برگزاری مراسم خطبه‌خوانی و شمع‌گردانی در صحن عتیق (انقلاب) در شب عاشورا بوده است که در اسناد به جای مانده، این مراسم از دوره قاجار به بعد به چشم می‌خورد.

■ **یادی از مراسم نخل‌بندی که امروز دیگر در حرم مطهر انجام نمی‌شود**

همچنین در اسناد بر جای مانده از تشکیلات اداری آستان قدس رضوی مربوط به دوره‌های صفویه و افشاریه، اطلاعاتی در مورد اجرای مراسم نخل‌بندی در حرم مطهر امام رضا(ع) در روز عاشورا نیز به چشم می‌خورد. در حالی که امروزه مراسم نخل‌بندی در حوزه مرکزی ایران (یزد و...) رواج بیشتری دارد و در شهرهایی مانند مشهد به دست‌فراوشی سپرده شده‌است. اسنادی در تشکیلات آستان قدس رضوی وجود دارد که اطلاعاتی در ارتباط با مراسم نخل‌بندی در حرم منور امام رضا(ع) در دوره‌های صفوی و افشاریه را بازگو می‌کند. مراسم نخل گردانی مقدمات خاصی داشته که تزئین و آرایش نخل و پرده‌دیگر سخن «نخل‌بندی» از جمله ضروریات آن به حساب می‌آمده‌است. معمولاً پیش از آغاز مراسم، نخل‌ها را با وسایل مختلفی از جمله پارچه، آینه، کاغذ الوان، ورق نقره و طلا و دیگر زیورآلات تزئین می‌کردند تا هنگام حمل از شکوه و جلوه خاصی برخوردار باشند.

قدیمی‌ترین خبر در مورد نخل‌بندی در حرم منور رضوی مربوط به عاشورای سال ۱۰۶۷ قمری و دوره صفوی است. آنچه بیان شد و مطالب مشابه آن نشان می‌دهد آستان قدس رضوی از ابتدای شکل‌گیری تاکنون اهتمام جدی نسبت به برپایی آیین‌های مذهبی برای پاسداشت یاد حضرات معصومین(ع) داشته‌است، امری که امروزه نیز همچنان با شکوه ادامه‌دارد.

و ۱۴ بیت قصیده برای او گفت. ترجمه یکی از ابیات این است که می‌گوید: تو که رفتی، من پس از این با کدام دست، قضا و بلا را از خودم دور کنم، این دست تو بود که بلند می‌شد و بلاها از من دور می‌شد.
بله؛ یکی از بدایات این است که مادر و پدر را خوشحال کنید.

www.qudsonline.ir

هشتمین ۱۷ تیر ۱۴۰۴ ۱۲ محرم ۱۴۴۷ ۸ جولای ۲۰۲۵ ۳۱ سال و هشتم ۳۱ شاره ۱۰۶۸

نگاهی به مهم‌ترین پیام‌های عاشورا به‌بهانه سالروز شهادت حضرت سجاد(ع) که میراثدار بزرگ کربلاست

جهاد تبیین؛ میراث جاودانه امام زین‌العابدین(علیه السلام)

مریم احمدی شیروان

روز از ماه محرم، در تقویم شیعه، روزی است که غم و اندوه عاشورا، با فصلی تازه از صبر، استقامت و پیام‌رسانی گره می‌خورد. امروز بنا به روایتی، سالروز شهادت غریبانه امام علی بن الحسین(ع)، سیدالسادجین است؛ همان امامی که پس از کربلا، بار سنگین رسالت پیام عاشورا بر دوش کشید. در همین روزهای پر از حزن، هم‌زمان با ورود کاروان اسیران کربلا به کوفه، پیکر مطهر و بی‌سر سیدالشهدا(ع) نیز به دست امام سجاد(ع) و با یاری جمعی از مردان ابنی سده خاک‌سپرده‌شد. این ایام، نه‌تنها یادآور لوح مظلومیت است، بلکه تجلی‌گاه ابعاد عمیق و ماندگار نهضتی بوده که پیام آن، فراتر از زمان و مکان، همچنان راه‌گشای حیات بشری است.

برای بررسی بیشتر این ابعاد و درک عمیق‌تر از جایگاه کربلا در فرهنگ شیعه، با آیت‌الله حسین گنجی اشتها‌ری، استاد برجسته حوزه علمیه به‌گفت‌وگو نشستیم.

■ **کربلا؛ جلوه‌ای بی‌نظیر ویستری برای ظهور**

آیت‌الله گنجی اشتها‌ری در ابتدا با بیان عظمت کربلا توضیح می‌دهد: کربلا دارای دو چهره زین‌با، بی‌نظیر و بی‌بدیل است؛ یکی چهره تاریخی و فرهنگی آن و دیگری چهره معنوی و روحی آن. چهره تاریخی و فرهنگی کربلا به صورتی است که در طول تاریخ به این زیبایی رخ نداده و در آینده نیز تا ظهور حضرت ولی‌الله الاعظم(عج) رخ نخواهد داد. این فرهنگ کامل و جامع است و هیچ کمبودی ندارد. لذا حضرت ولی‌الله الاعظم(عج) پس از ظهور، کربلا را احیا خواهند کرد و فرهنگ عصر ظهور، احیای کربلاست. به‌عنوان نمونه‌ای از این فرهنگ جامع، به زیارت حضرت سالار شهیدان و شهدای کربلا اشاره می‌کنیم. در زیارت‌نامه، پس از سلام به محضر مبارکشان، شهادت می‌دهیم که «شهد انک قد اقمت الصلاة و آتیت الزکاة و امرت بالمعروف و نهیت عن المنکر». این عبارت به معنای به یادداشتن نماز است، نه صرفاً خواندن نماز؛ شیعه به برکت حضرات اهل بیت عصمت و طهارت(ع) اقامه نماز را آموخته‌است و در هیچ جای قرآن و روایات اهل بیت(ع) عبارت «اقرأ الصلاة»، نماز بخوان را نمی‌یابیم. ما معمولاً ترجمه اشتباهی از این مفهوم داریم و گمان می‌کنیم نماز خواندن یعنی صرفاً قرائت آن. در حالی که در تمام قرآن، عبارت «اقم الصلاة» نماز را به پا دار ی «یقیمون الصلاة» آنان که نماز را به پا داشتند آمده‌است.

ایشان اضافه می‌کند: قرآن اهل تقوا را هدایت می‌کند و اهل تقوا «الذین یمیمون الصلاة و مما رزقناهم ینفقون و الذین یؤمنون بما انزل الیک و ما نازل من قبلک و بالآخرة هم یوقنون»

میراث

نگاهی به یک سند ۴۳۵ساله در آستان قدس رضوی که از آیین‌های بزرگداشت روز عاشورا می‌گوید

قدمت عزای خامس آل عباس(علیه السلام) در حرم مطهر ثامن‌الائمه(علیه السلام)

محمد حسین مروج کاشانی
حضرت علی بن موسی الرضا(ع) به عنوان پنجمین امام معصوم از نسل و سلاله پاک سالار شهیدان حضرت امام حسین(ع)، همواره اهتمام جدی در برپایی مجالس و مراسم عزای جد بزرگوارشان حضرت حسین بن علی(ع) داشته‌اند. در بسیاری از منابع تاریخ تشیع و اسناد مربوط به زندگانی و عصر امام رضا(ع)، ایشان به‌عنوان برپاکننده مجالس عزاداری در دهه نخست ماه محرم با عنوان دهه محرم با دهه عاشورا مطرح هستند. اسناد و منابع تاریخی به جای مانده در مرکز اسناد آستان قدس رضوی مربوط به ادوار و اعصار مختلف تاریخ نیز بیانگر سابقه و تاریخچه قابل ملاحظه این نهاد مقدس و تشکیلات منتسب به بارگاه منور حضرت رضا(ع) در برپایی آیین عزای حسینی در این قطعه از بهشت است. برای بررسی بیشتر این موضوع، بخش‌هایی از سخنان زهرا فاطمی مقدم، مسئول امور ارزشیابی اسناد در مرکز اسناد آستان قدس رضوی در گفت‌وگو با خبرنگار روزنامه قدس را دنبال کنید.
وی هم اکنون دانشجوی مقطع دکتری رشته تاریخ است.

■ **میزبانی ۴۰۰ساله از عزاداران حسینی در بارگاه مطهر امام هشتم(ع)**

به گواه اسناد و منابع تاریخی، بارگاه منور ثامن الحجج حضرت علی بن موسی الرضا(ع) در طول ۴۰۰ سال گذشته به‌طور پیوسته میزبان سوگواران حضرت سیدالشهدا(ع) در ماه‌های محرم و صفر بوده و عطر و بوی حسینی همه ساله، صحن و سرای حرم مطهر امام رضا(ع) را طی قرن‌های متمادی فرامی‌گرفته‌است.

اسناد زیادی در مرکز اسناد سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی وجود دارد که بیانگر تاریخ سوگواری از دوره صفویه تا قاجار است و از لایه‌لای این اسناد می‌توان با آیین‌ها و رسوم عزاداری برای امام حسین(ع) در بارگاه مطهر حضرت ثامن الحجج(ع) آشنا شد. اسناد موجود در مدیریت ثامن امور اسناد و مطبوعات این سازمان، روایتگر چگونگی برگزاری مراسم عزاداری امام حسین(ع) در حرم مطهر امام رضا(ع) از دوران صفویه تا امروز است.

■ **پیشینه ۱۷۳ساله سیاه‌پوشی گلدسته‌های حرم مطهر رضوی**

بر اساس این اسناد، از جمله این آداب و رسوم، سیاه‌پوشی گلدسته‌ها و گنبد طلای حرم مطهر رضوی در محرم بوده‌است. قدیمی‌ترین خبر در مورد سیاه‌پوشی بارگاه منور حضرت ثامن الحجج(ع) به روایت اسناد تاریخی موجود در آرشیو گنجینه‌رضوی به سال ۱۲۷۴ قمری (دوره قاجاریه) برمی‌گردد که از این سال به بعد تقریباً هر ساله ایوان‌های طلای صحن‌های عتیق و جدید (صحن آزادی فعلی) و گلدسته‌های طلا و دورتادور ضریح مطهر امام